

Östra Nöbbelöv kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2018-07-31

Omslagsbild: Östra Nöbbelövs by sett från norr, 2015. Foto, Lunds stift.

Östra Nöbbelövs kyrka

Simrishamns pastorat, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Östra Nöbbelövs socken, fastighet Östra Nöbbelöv 28:1, Simrishamns kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Östra Nöbbelövs by ligger i sydöstra Skåne ett par kilometer öster om Simrishamn. Byn ligger på en högslätt omgivet av ett öppet åkerlandskap med milsvid utsikt. I söder gränsar socknen till havet. Skånes sydöstra spets, där Östra Nöbbelöv ligger, är ett fornlämningstätt område med omfattande fynd från framför allt brons- och järnålder i form av boplatzlämningar, gravhögar och gravfält samt hållristningsområden. Väster om Östra Nöbbelövs kyrkan fanns tidigare gravhögen Tornehøj, vilken togs bort på 1860-talet. Vid denna tid växte nio stora hagtornar kring och på högen. Uppgifter finns också om flera andra högar runt kyrkhöjden som numera är mer eller mindre överodlade eller borttagna. Urnor med brända ben ska också ha påträffats på kyrkogården och när kyrkans nuvarande västtorn byggdes påträffades flera stenkistor väster om kyrkan, sannolikt romanska gravar. I en av kistorna fanns ett skelett efter en ”jättemänniska”.

Äldsta skriftliga belägg för Nöbbelöv är från år 1310 då det skrevs Nybbils. Först år 1885 får socknen tillägget Östra. Kyrkan byggdes någon gång under 1100-talet men hur bebyggelsen såg ut vid denna tid vet man inte. Det finns inga uppgifter om en storgård eller borganläggning vilket annars är vanligt förekommande intill

kyrkor i sydöstra Skåne. Att kyrkan ligger lite avsidet från den nuvarande bybebyggelsen kan dock tyda på att den uppförts som en gårdskyrka snarare än sockenkyrka mitt i byn. Det finns dock en sägen kring en borg i socknen, Lunkaborg som ska ha legat på Lunkanebacken. I borgen bodde Hilding som enligt sägen ska ligga begravd i Hildings Hög i Gislöv där han också sägs spöka.

Före enskiftet 1818 hade byn nio gårdar varav två var öde. Gårdarna låg samlade i en klunga söder om kyrkan. Söder om gårdarna fanns en naturlig källa. Östra Nöbbelöv har påverkats i mindre grad av 1800-talets skiftesreformer och utgör en väl bevarad kyrkby av gårdar samlade runt bygatan. Merparten av byggnadsbeståndet är från 1800-talet. Till ortens kuriosa kan tilläggas att släkten Nobel härstammar från Petrus Olai Nobelius från Östra Nöbbelöv. Namnet Nobel är alltså en förkortad omskrivning av Nöbbelöv.

Förutom kyrkbyn Östra Nöbbelöv ingår även Gislövs by samt fiskelägena Brantevik och Gislövshammar i socknen. I slutet av 1800-talet när sjöfart och skeppsrederinäringen blomstrade växte Brantevik och hade vid sekelskiftet 1900 Sveriges största segelflotta. Idag är dessa kustsamhällen utpräglade semesterorter.

Kyrkobyggnad

Den medeltida kyrkan i Östra Nöbbelöv uppfördes sannolikt någon gång under 1100-talet och byggdes enligt en planform som är typisk för trakten med brett tvärrektangulär västtorn, långhus samt lägre och smalare kor med absid. Murarna var uppförda av huggen kalksten med kvaderstensliknande hörnkedjor och skråkantad sockel. Kalkstenen kan ha brutits lokalt då berget går i dagen på flera ställen i socknen. Senare under medeltiden raserades tornets övre våningar. Det gamla tornet inkorporerades i långhuset som dess förlängning mot väster. Väster om det gamla tornet byggdes därefter ett nytt fyrkantigt torn av kalksten och tegel. På 1400-talet slogs kryssvalv av tegel inne i långhuset, dess västförlängning och i koret. Vid något tillfälle, troligtvis under sen medeltid, byggdes också vapenhus framför sydportalen.

Under 1800-talets första hälft besöktes kyrkan av domkyrkoarkitekten Carl Georg Brunius som också redogör för kyrkans utseende. Sydportalen fanns ännu kvar innanför ett tillbyggt vapenhus vid långhusets södra sida. Portalöppningen var rundbågsformad med konsoler under en slät tympanonsten. Brunius noterar också att långhuset hade haft två rundbågsformade fönster på långhusets norra sida, en mot söder samt en fönsteröppning på korets norra sida och en i absiden mot öster. Triumfbågen hade skråkantade vederlag. En piscina i form av en liten kolonnett med urholkat kapital fanns i absidens södra sida. Det äldsta tornets bottenvåning

täcktes av ett korsvalv och i dess södra sida fanns ännu en ingång som tidigare lett till tornets övre våningar. Det senare tornet hade ingång från söder till nedre våningen men saknade förbindelse med långhuset. En murtrappa med ingång i söder ledde upp till tornets övre våningar.

En ökande befolkning gjorde att den gamla kyrkan blev för liten vid 1800-talets mitt och 1849 påbörjades en ombyggnad av kyrkan efter Brunius ritningar. Det medeltida koret och absiden revs och ersattes av ett tvåskeppigt, valvslaget tvärskepp samt en absidformad sakristia i öster. Både de gamla delarna och de nya fick stora, dekorativt utformade fönsteröppningar. Samtidigt revs också vapenhuset vid långhusets södra sida och en ny ingång gjordes i den romanska torndelen mot söder. Sydportalen sattes igen. År 1896 genomgick kyrkan ytterligare en omfattande ombyggnad under ledning av arkitekt Helgo Zettervall. Kyrkans västavslutning förändrades genom att tornet och den kvarvarande romanska torndelen revs och ersattes av en ny västförlängning och ett nytt högt, spirkrönt torn med kvadratisk planform. Fönsteröppningarna gjordes om med omfattningar i natursten och nya fönsterbågar i gjutjärn. Fasaderna putsades och målades i guldockra och yttertaken täcktes med målad stålplåt. Invändigt revs de kvarvarande medeltida valven i långhusdelen och ersattes av nya kryssvalv. Väggar och valv vitmålades. Under 1935 genomgick kyrkan en yttre renovering. Orgelläktaren byggdes om 1938 efter ritningar av arkitekt Iwar Ingvarsson. Orgelläktaren stängdes av från andra tornvåningens västra del med en vägg och snickerier kompletterades. En ny orgel tillkom. I samband med grävningsarbeten på platsen för det romanska tornet påträffades fyra gravar från 1200-talet eller 1100-talets slut. Gravarna bestod av stenkistor av kalkstensflis med lockhällar och två av stenkistorna var dubbelgravar med gemensam långsida. I dubbelgraven låg skeletten efter en 25-30 årig man samt en 30-40 årig kvinna. De andra skeletten tillhörde en 70-årig man samt en 50-årig kvinna. Undersökningar gjordes av intendent Harald Olsson från Skånes hembygdsförbund i Lund.

Elektrisk belysning installerades i kyrkan år 1944. Nästa inre renovering skedde 1955-1956 under ledning av dåvarande domkyrkoarkitekten i Lund, Eiler Græbe. Kyrkans väggar målades om och bänkarna målades i grågrön nyans. Norr om tornet byggdes ett pannrum med ingång från norra sidotornet. En medeltida träskulptur restaurerades av konservator Oswald Oswald och placerades i koret. Kyrkan målades möjligen om med en plastbaserad färg något som senare leder till omfattande problem med fukt och mögel.

År 1993 genomfördes en utvändig renovering av kyrkan då cementhaltigt putsbruk togs ned för att komma till rätta med putsnedfall utvändigt. Samtliga fasaderna

Kyrkans torn från 1896 sett från väster och långhusets romanska långhusdel med ursprungligt fönster. Sett från norr.

putsades om med kalkbruk och målades med kalkfärg. Taket på absiden lades om och resterande tak renoverades. I samband med putsnedtagningen genomfördes en murverksdokumentation av Helen Lilja vid Läns museet Kristianstad. Bland annat konstaterades att den medeltida nordportalens omfattning delvis fanns bevarad medan sydportalen hade förstörts i sin helhet på 1800-talet vid upptagning av den nuvarande portalöppningen i söder. 1993 års putsrenovering blev felaktigt utförd med putsavfall redan första året. Under 1996 upptäcktes mögel inne i kyrkan och 1997 bestämde församlingen att kyrkan skulle stängas på obestämd tid. Kyrkan har därefter genomgått en omfattande yttre renovering 2017 efter arbetshandlingar av Senn arkitekter AB. Invändigt har ingen renovering skett sedan 1950-talets renovering. Under senare år har församlingen utrett möjligheten att ta kyrka i bruk igen i form av en kulturkyrka.

Exteriör

Kyrkobyggnaden fick sin nuvarande form vid ombyggnaderna 1896. Av den romanska kyrkan kvarstår endast långhusets östra delar. Långhuset västra tredjedel är enligt källmaterialet från 1896 när kyrkans medeltida västparti revs och ersattes av en ny travé med samma bredd som långhuset och ett nytt västtorn. Skiljelinjen mellan det romanska långhuset och den tillbyggda västdelen ligger två meter väster om det mittersta fönstret i södra och norra sidorna. Det nuvarande västtornet har kvadratisk planform och är smalare än långhuset med mindre, kvadratiske trapptorn vid norra och södra sidorna. Kyrkans östparti bestående av tvärskeppet och en absidformad sakristia är från 1850.

Kyrkans romanska murverk är uppbyggt av huggna kalkstensblock lagda i jämna skift. Två romanska fönsteröppningar är ännu synliga som rundbågiga murnischer

i långhusets fasader. Fönsteröppningarna sitter högt upp på norra och södra murarna, ungefär mellan det östra och mellersta fönsteröppningarna från 1800-talet. Ytterligare ett romanskt fönster har funnits mot norr. Av långhusets ursprungliga portalöppningar är endast nedre delen av nordportalen bevarad under putsen. Portalen är belägen under norra långhusmurens mellersta fönsteröppning. Kyrkans 1800-talsdelar består till största delen av gråsten medan tornet, långhusets västra del och samtliga trappgavlar från slutet av 1800-talet är uppförda i tegel.

Samtliga fasader är putsade och målade med undantag av vissa naturstensdetaljer. Fasadytorna är spritputsade och gulmålade medan fönsteromfattningar, listverk och blinderingar är slätputsade och vitmålade. Långhusets romanska del har en ursprunglig, skråkantad sockel av kalksten vilken är putsad och gråmålad. En sockel av samma utseende fortsätter längs den tillbyggda västförlängningen samt runt tvärskeppet och absiden. Tornet och trapptornen har en hög sockel av grå granit. En takgesims i form av ett tresprångigt listverk löper längs långhusets och tvärskeppets långsidor. Mitt emellan fönsteröppningarna i södra gavelsidan finns en kvadratisk murnisch där en minnestavla över kyrkans ombyggnad 1850 troligtvis kan ha suttit tidigare.

Kyrkans fönsteröppningar är från 1896 då de gjordes enhetliga med murade omfattningar i tre språng och rundbågsformade valv av huggen kalksten. Fönsteröppningarna är ordnade så att de är centrerade i kyrkorummets valvtravéer. Fönsterbågarna är från samma tid och består av svartmålat gjutjärn med spröjsindelad klarglas och en bård av gult glas. Utöver fönsteröppningarna till kyrkorummet finns fönsteröppningar till tornet, trapptornen och i tvärskeppets gavelsidor. Öppningarnas form varierar något men de är huvudsakligen rundbågsavtäckta med slätputsade och vitmålade språng och valvbågar i kalksten. Solbänkarna är avtäckta av tjärnmålad kalksten. I tornet västra sida, över ingångsportalen i tornets västra sida finns ett stort rosettfönster med en rund kalkstensomfattning. Ljudöppningarna i tornets tredje våningsplan är utförda som dubbla rundbågsformade öppningar med valv av kalksten. I öppningarna sitter brunmålade ljudluckor av brädor med små halvrunda överljusfönster.

Samtliga gavelsidor på kyrkan, dvs. koret, tvärskeppet, västtornets fyra sidor och de lägre trapptornen avslutas med murade trappstegsgavlar. Gavlarne är murade med blinderingar i olika rundbågsformer. I tornet och tvärskeppets gavelrösten finns också dubbla smala fönsteröppningar med en rundbågsomfattning. Öppningarna i tvärskeppets gavelrösten flankeras av runda fyrpassblinderingar. Över tornets dubbla vindsfönster finns runda blinderingar. I den södra av dessa sitter ett tornur.

Ingång till kyrkan är dels genom västportalen i tornet och sydportalen. Västportalen är huvudentré är utförd i rundbågsstil med omfattning i flera mursprång av huggen kalksten. Det inre mursprånget består av kolonnetter som bär upp en arkivolt med rundstavsprofil. Arkivoltens behuggen med en flätdekor. Ingångsöppningen är rektangulär med en halvrund tympanonsten över. Tympanonstenen är behuggen med en inskrift runt en halv blomrosett. Sydportalen består av en rundbågig muröppning med samma utseende som kyrkorummets fönsteröppningar. Dörren är rakt avslutad med en fönsterbåge över. En prästingång med liknande utseende som sydportalen finns till sakristian och en mindre ingång finns till det norra trappornet. Kyrkans ytterdörrar är utvändigt täckta med en brunmålade träpanel med dekorativt utformade svartmålade beslag i renässans eller barockstil.

Kyrkans yttertak täcks av gråmålade galvaniserade stålplåt. Långhuset, trappornen och tvärskeppet täcks av sadeltak och absiden har ett kägelformat tak. Tornet kröns av en spetsig pyramidformad spira med ett krönkors av järnsmide. I varje hörn av tornspirans anslutning till trappgavlarna finns dekorativa drakformade vattenutkastare.

Interiör

Kyrkans interiör är uppdelad i kyrkorum i långhus och tvärskepp, kor i korsmitten, sakristia i absiden och vapenhus/förhall i tornets bottenvåning. Huvudentrén i väster leder direkt in till vapenhuset. Golvet i vapenhuset är lagt med kalkstensplattor, väggarna är putsade och vitmålade med en gråmålade sockel nederst. Taket är målat i pärlgrått och består av synliga bjälkar med mellanliggande tak täckt av en diagonallagd pärlspontspanel. Ingång till långhuset är i väster och i vapenhusets norra och södra sida finns stickbågiga ingångar till sidotornen. Dörrarna mot söder och väster består av spegeldörrar, varav den senare är en pardörr. Över ingången till långhuset sitter en svart minnestavla med gulmålade inskription: *"År 1896 under H.M:T Konung Oscar II:s 4:de regeringsår ombyggdes detta torn och närmaste del af långhuset med dess hvalv. Kyrkan i öfrigt förskönades."* Överlag har kyrkans snickerier och den fasta inredningen ett rikt utförande i 1800-talets blandstilar med influenser från nygotik, barock och renässans. Dörrtrycken och beslag är utförda i nybarock. Snickerierna och den fasta inredningen såsom bänkar, läktare och dörrar är genomgående målade i ljusa färger av grönt och grått eller vitt.

Kyrkorummets möblerat med bänkar från 1896. Bänkarna är ordnade längs sidorna med mittgångar i långhus och tvärskepp. Golvet i gångstråken är lagt med diagonallagda kvadratiska cementplattor i vitt och svart och i bänkkvarteren av

Långhuset sett från koret mot väster.

gråmålade brädor. Väggar och valv är putsade och vitmålade. Långhuset är valvslaget med tre valvtravéer kryssvalv från 1896 medan tvärskeppet är indelat i sex valvkappor från 1850. Tvärskeppets valv är ordnade i två skepp med kraftiga valvpelare i mitten. Valven i långhuset och tvärskeppet har likadan uppbyggnad förutom att valven är något högre i långhuset än i tvärskeppet. Valven utgår från tresprångiga pilastrar med spetsbågiga gördel- och sköldbågar slagna med följskift. Valvribborna har fyrkantig genomskärning. Kragbanden är profilerade med en vulst nerderst, en snedfasprofil och ett utkragande skift överst.

I långhusets västra valvtravé har orgeln sin placering på en läktare. En orgelläktare i nygotisk stil byggdes redan på 1850-talet till en Fogelbergsorgel. När kyrkan renoverades om 1896 fick kyrkan en ny läktare i renässansstil vilken byggdes om och förlängdes något 1938. Läktaren består av ett träbjälklag som bärs upp av två rader med vardera fyra träpelare. Pelarnas övre delar är kolonnformade med rikt skurna kapitäl med blommor och blad. Barriären är rakt avslutad mot väster och uppbyggd av kolonnetter indelade mellan fyra pilastrar och ett profilerat listverk i ovankant och underkant. Läktarbarriären är gråmarmorerad med detaljer i guld medan bjälklaget och de bärande delarna är ljusgråmålade. Den nuvarande orgeln är från 1938 medan fasaden är från den gamla Fogelbergsorgeln och ritades av C. G. Blom i mitten av 1800-talet.

I långhusets mellersta valvtravé är sydportalen belägen vilken gjordes om och bredades 1896. Portalöppningen har dubbla pardörrar, en ytter- och en innerdörr. Innerdörren är indelad i långsmala spegelfyllningar med en rombisk fyllning i mitten,

Koret är inrymt i tvärskeppets mittersta del mot öster. Altaret och altaruppsatsen står i valvöppningen till sakristian.

fyrpassdekor och omgiven av träram med tandsnittslistverk. Liksom vid västportalen leder en trappa ned till kyrkans lägre golvnivå från entréöppningen. Ovanför portalen hänger ett Carl XI:s vapen i trä från 1689 vilket täcker ett överljusfönster.

Koret är beläget i tvärskeppets mittersta valvtravé. Altaret och altaruppsatsen står i valvöppningen till sakristian i öster. Valvbågen, som motsvarar tribunbågen i en medeltida kyrka, har svagt spetsbågig form utan markerade vederlag. Vid altaruppsatsens sidor skärmas koret av från sakristian genom korskrank av trä som når ungefär halvvägs upp i valvbågen. Skranket består av gråmålade brädor med ett utanpåliggande träsnideri upptill i barockstil i form av akantusblad. Akantussnideriet kan möjligen vara återanvänt från en äldre inventarie då det rimligen inte tillhör 1850 års stildräkt. Framför altaruppsatsen är golvet förhöjt i ett altargolv lagt med viktoriaplattor i brunt. Altargolvet ramas in av en bred U-formad altarring med räcke av kraftiga balusterdockor i barockstil. Söder om valvbågen till sakristian står predikstolen uppställd på en hög pelarfot. Trappuppgång till predikstolen nås från sakristian via en muröppning söder om tribunbågen. Kyrkans dopfunt från 1100-talet är placerad i korsmittens norra del, väster om altarringen.

Golvet i sakristian ligger på samma nivå som i koret och består också av viktoria-plattor med ett blommönster i brunt och gult. Taket utgörs av ett hjälmvalv med dekorativa valvstrålar som möts i valvkrönet och utgår från fönsteröppningarnas ovankant. Väggarna är putsade och vitmålade. Sakristian har en enhetlig och enkel tidstypisk inredning från 1800-talets mitt som består av altaret, altartavlans baksida

och ett gråmålat golvskåp. Intill prästingången i öster, sitter en minnestavla av kalksten vilken berättar om kyrkans ombyggnad 1849. Minnestavlan kan tidigare ha suttit i tvärskeppets södra fasad.

Norra sidotornet nås numera endast från vapenhuset sedan en ytterdörr i norra fasaden har satts igen invändigt. Sidotornets bottenvåning fungerar som elcentral och täcks av ett bremervalv. Från bottenplan leder en trappa ned till ett pannrum under marken norr om sidotornet. En trätrappa leder vidare till det övre våningsplanet som numera rymmer expansionskärl och skorsten från pannrummet.

Tornets andra och tredje våningsplan nås från en spindeltrappa av kalksten i södra trapptornet. I öster är tornets andra våningsplan öppet mot långhuset genom ett spetsbågigt valv. I valvöppningen står orgelfasaden och en trappa leder ned från torndelen till orgelläktaren. Tornvåningens östra del är avskild från den västra genom en träinbyggnad som också döljer ett högt tunnvalv av tegel. Den västra torn-delen är däremot öppet mot tegelvalvet. Västra delen rymmer en äldre klockringningsanordning.

Tornets tredje våning utgör klockvåning med en klockstol av fur för kyrkans två klockor. Från klockvåningen finns en enkel trästege upp till tornspiran på fjärde våningen. Tornspirans takstolskonstruktion är troligen från 1896 och uppbyggd av furu. Från klockvåningen nås också kyrkvinden över långhus, tvärskepp och absid. På kyrkvinden kan bland annat kyrkans romanska murverk studeras. Långhusets taklag bör vara från 1896 i långhusdelen, liksom valven, medan valv och taklag i de östra delarna kan vara från 1850-talet. Taklaget är av fur. I den romanska delen av långhuset finns de romanska fönsteröppningarna bevarade som murnischer mellan andra och tredje valvtravén. Ett murbrott syns mellan första och andra valvtravén i långhuset. Murverket från 1896 är av kalksten liksom i de romanska delarna. Delvis kan det vara återanvänt från det romanska tornet.

Inredning och inventarier

Altare

Kyrkans altare är utfört i ramverkskonstruktion av svartmålat trä med släta fyllningar. Altaret är sannolikt från 1936 då ritning till nytt altare upprättades.

Altaruppsats

Altaruppsatsen är från 1736 utförd av skulpterat trä i rokokostil av Matthias Stenberg och ommålad 1869 i marmorering, guld, brunt, blått och ljust grått av målare J. Nilsson. Altaruppsatsens är tredelad med en hög sockel, ett mittparti och ett krön. Mittpartiet består av ett krucifix som står mot en blåmålad rundbågsnisch.

Nischen flankeras av pilastrar och kolonner samt statyer av evangelisterna. Pelarna och pilastrarna bär upp ett kraftigt listverk, möjligen senare kompletterat med en nygotisk dekor. Krönpartiet har formen av en halv rundel med akantusdekor och en strålsol i mitten.

Altarring

Altarringen tros vara från 1800-talets mitt och består av ett brett, rakt mittparti med rundade hörn och sidor i rät vinkel mot framsidan. Altarringen är uppbyggd av en slät sockel med stoppat med tygklätt knäfall i gulbeige färg, kraftiga svarvade gråmarmorade balusterdockor och en tygklädd överliggare. Altarringens marmorering utfördes sannolikt 1869 av målare J. Nilsson.

Predikstol

Kyrkans predikstol är av skulpterat trä och tillverkad någon gång under 1600-talets första del och ommålad 1869 av målare J. Nilsson. Predikstolen har en smal, profilerad pelarfot som står på en kalkstensplatta inlagd i golvet. Korgen har fyra sidor åtskilda av karyatider på utkragande socklar. Sidorna är uppbyggda av rundbågsnischer med skulpturer av evangelisterna. Korgen kröns av ett profilerat listverk dekorerat med spetsbågsgallerverk som förefaller vara ett komplement från 1800-talet. Predikstolens bemålning är utförd i brun och ljusgrå marmorering med detaljer i guld.

Dopfont

Dopfunten i gotländsk sandsten tillhör en grupp stenfuntar som tros vara utförda av samme mästare, kallad Trydemästaren. Utifrån stilhistoriska jämförelser dateras hans verk till 1100-talets andra hälft. Cuppan är cylinderformad och rikligt dekorerad av bildmotiv i låg relief. Motiven är indelade i en bågarkad på vridna kolonner med änglar emellan. Motiven innanför valvbågarna föreställer skapandet av mannen och kvinnan, syndafallet, utdrivandet ur paradiset, arbetet efter syndafallet och möjligen Jesus i samtal med Nikodemus. Cuppans vinklade undersida är dekorerad med ormslingor i relief, evangelisterna och möjligen aspisryttaren. Foten består av en kraftig vulstform med fyra djurhuvuden huggna i hög relief och står på en rund, senare tillkommen, fotplatta. Djuren är framställda med ödleliknande djur i gapen och mellanliggande dekor av ormslingor. Cuppan är försedd med avrinningshål.

Kyrkans dopfunt från 1100-talet.

Bänkinredning

Kyrkbänkarna är från slutet av 1896 och består av öppna bänkar utförda i nygotik/nyromansk stil målade i ljust grönt och grått. Bänkarna bör ursprungligen ha varit ekådrade och den nuvarande färgsättningen tillkom 1955-56. Gavelsidorna har rundade krön och armstöd samt är dekorerade med försänkta blom- och fyrpassdekor inom cirklar. Nederdelen är genombruten med en dubbel rundbåge och med en liten kolonnett i framkant. Bänkarnas ryggstycken samt fram- och bakskrämslar är utförda med spegelfyllningar. Bänkskrämslarna är rikligt dekorerade med fyrpassdekor och ett profilerat och snidat ramverk runt släta spegelfyllningar.

Orgel

Den nuvarande orgeln är pneumatisk och tillverkades 1938 av M J & H Lindegren i Göteborg. Orgelfasaden ritades av C. G. Blom 1853 till en orgel byggd 1862 av Sven Fogelberg i Lund. Fasaden är utförd i nygotik med synliga pipfält i tre sektioner, ett högre mittparti och lägre sidopartier. Pipfälten omfattas upptill av fyrpassbågar. Sidopartierna avslutas med trekantsgavlar och mittfältet av en kölbåge med krabbor i ovankant. Mellan pipfälten finns fialer. Piporna är numera stumma men nitton i mittfältet och fem respektive sex i sidofälten har varit ljudande i den föregående orgeln. Orgelfasadens nedre del består av ett spetsbågigt ramverk. Spelbordet är fristående framför fasaden och liksom orgelhuset från 1938. Fasaden är målad i ljusgrått med detaljer i klarblått och förgyllning och orgelhuset och spelbordet är målade i ljusgrått.

Klockor

I tornet hänger två kyrkklockor av malm. Lilla klockan är från 1767 och stora klockan från 1896.

Övrigt

Över södra ingången till långhuset hänger ett Carl XI:s vapen av bemalat trä med årtalet 1689. I kyrkan har tidigare funnits en rad värdefulla föremål som numera förvaras på annan plats. En träskulptur av ek daterad till 1400-talet föreställande "Anna själv tredje" har tidigare stått i kyrkan. I skulpturens hjässa finns ett hål där relikier kan ha förvarats. Ett votivskepp från 1895 hängde tidigare i långhuset. På

Kyrkan sedd från norr.

Lunds historiska museum förvaras ett senromanskt rökelsekar av malm som ännu på 1800-talet fanns kvar i kyrkan.

Kyrkogård

Före 1800-talets mitt bestod kyrkogården av ett oregelbundet format långsmalt område med kyrkan i mitten. I samband med ombyggnad av kyrkan 1850 gjordes en mindre utvidgning av kyrkogården mot väster vilket rätade ut dess västra sida. Samtidigt togs gravhögen Tornehöj bort. År 1878 genomfördes en större utvidgning av kyrkogården mot söder och öster. Nya grindar och järnräcke till södra muren tillverkas av Smeden P. H. Lundström i Gislöv. I kyrkogårdens norra hörnor uppfördes två avträdeshus av tegel. Norra kyrkogårdsdelen tillkom kring 1800-talets slut till 1900-talets början. I mitten av 1900-talet anlades nya kyrkogården väster om den gamla. Ritningsförslag till nya kyrkogården upprättades av kyrkogårdsföreståndare Hilding Claesson, Lund. Nya kyrkogården togs i bruk 1957.

Den gamla kyrkogården omges av en putsad och vitmålad stenmur avtäckt med kalkstenshällar. Södra mursträckningen är låg och försedd med ett vitmålat smidesstaket. Mitt på mursträckningen finns en ingångsöppning med järngrind i samma stil som staketet där årtalet 1879 finns angivet i järnsmide. Tre ingångsöppningar finns också i västra muren mellan nya och gamla kyrkogården. Innanför stensemuren finns en trädkrans av hamlad lind. Kyrkogården söder om kyrkan har traditionell karaktär med grusade gravplatser begränsade av buxbom. Gravplatserna är oregelbundet utlagda innanför de större gångstråken av korsande gångar i nord-sydligt och öst-västlig riktning. Ett större gångstråk löper från kyrkogårdsgrinden i söder och fram till kyrkan. I den norra delen närmast kyrkan finns en hel del stora familjegravplatser med flera generationers gravvårdar. Många höga, miljöskapande gravvårdar finns i området, huvudsakligen från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Kyrkogården norr om kyrkan grässåddes på 1990-talet och saknar i stort

sett gångstråk och gravplatsinramningar. Endast en mittgång som löper från norr till söder finns kvar, vilken slutar vid i en korsande grusgång intill en askgravlund och minneslund anlagda på 2000-talet. Äldre gravvårdar finns bevarade i de södra delarna som också utgör delar av den äldsta kyrkogården.

Nya kyrkogården består av ett avlångt område med en genomfartsväg som sträcker sig längs dess östra sida. I söder begränsas nya kyrkogården av en låg mur av samma utseende som längs gamla kyrkogårdens södra sida. Längs västra och norra sidan som gränsar till åkermark finns en bokhäck och nätstängsel. Innanför begränsningarna finns en trädkrans av lind. På södra halvan av nya kyrkogården ligger gravplatserna i raka rader utmed gångstråk och med rygghäckar av tuja. Gravplatserna kantas av buxbomshäckar och gravvårdarna är låga. Mitt på nya kyrkogården ligger en personalbyggnad. Norra halvan av nya kyrkogården är inte tagen i bruk och saknar gravplatser eller andra anläggningar.

Byggnader på kyrkogården

Norr om kyrkan ligger de två avträdeshusen uppförda omkring 1878. Den ena byggnaden används numera som förråd. Avträdeshusen är smala, rektangulära byggnader av tegel med putsade och gulmålade fasader och trappstegsgavlar. Mot kyrkogårdssidan finns smala trädörrar till fyra separata avträden och på vardera gavelsidan finns små rundbågiga fönster. Samtliga snickerier är målade i en brun kulör. Taket är täckt med plåt och i takfallet finns två triangulära takkupor.

Ett bårhus i kyrkogårdens sydöstra hörn tillkom sannolikt under 1800-talet. Byggnaden har en rektangulär form med spritputsade och gulmålade väggar. Portarna är av brunmålat trä och fönsterbågarna rundbågsformade med brunmålade gjutjärnsbågar. Ett runt fönster finns också i ena gavelröset. Taket är ett sadeltak täckt med pannplåt.

Mitt på nya kyrkogårdsdelen ligger en personal- och förrådsbyggnad från 1981 ritad av arkitekt Torsten Leon Nilsson. Byggnaden har en rektangulär form med putsade, grå fasader och gråblåmålade snickerier. Taket är ett sadeltak täckt med tvåkupiga tegelpannor.

Karaktärisering

Östra Nöbbelövs kyrkan är en av Österlens mindre kända kyrkor men är allt annat än ointressant som kulturmiljö. Landskapet kring byn och kyrkan är slående genom sin utsikt mot det omgivande jordbrukslandskapet i norr, väster och öster och havet i söder. Kyrkan ligger i en välbevarad bymiljö vilken också är utpekad i länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Kyrkan, kyrkogården med dess anläggningar utgör en viktig del av denna miljö. Titlarna på gravvårdarna på kyrkogården berättar också

om traktens huvudnäringar, lantbruket, fiske och sjöfart. Orten ligger i ett fornlämningstätt område som ger intryck av att ha varit en centralbygd under järnåldern. Liksom i flera av de omgivande byarna, Simris, Järrestad, Bolshög uppfördes kyrkan på 1100-talet intill en gravhög. Kanske var detta ett medvetet sätt att markera hävden från äldre släktled men även ett sätt att placera äldre gravplatser inom vigd jord. Möjligen har platsen haft en betydelse som kultplats under hednisk tid, innan kristendomens införande. Under romansk tid har begravningar skett inne i tornet, något som kan tolkas som att kyrkan har haft en särskild koppling till en grupp personer eller en släkt. Kanske var de kyrkans stiftare. Kyrkans avsides placering i förhållande till byn antyder också att den uppförts som gårdskyrka snarare än en gemensam kyrka mitt i byn.

Kyrkans äldsta utseende är relativt okänd bortsett från beskrivningar från tidigt 1800-tal. Till formen tycks den dock ha uppförts enligt en för trakten gängse planform med brett västtorn. Utifrån andra västtorn i området är det troligt att tornet var inrett med en emporläktare liksom i Simris, Östra Hoby och Vallby. Varför det romanska tornet revs vet man inte, kanske råkade kyrkan ut för någon förstörelse eller ledde byggnadstekniska problem till att kyrkan senare byggdes om. Det gamla tornet införlivades i långhuset vilket är en vanlig förändring under medeltiden. Andra exempel är Östra Vemmerlöv och Östra Herrestads kyrkor. Typiskt för de senmedeltida tornen i trakten är att de ofta saknar genomgång till långhuset. Så tycks även ha varit fallet i Östra Nöbbelöv.

Trots senare ombyggnader finns betydande delar av den medeltida kyrkan kvar genom långhusets murverk. Kyrkans medeltida byggnadshistoria märks framför allt utvändigt genom sockel och fönsteröppningar. Den medeltida dopfunten tillhör kyrkans äldsta inventarier och är ett fint exempel på Trydemästarens produktion. Dopfunten är en viktig länk till kyrkans äldsta tid.

I sin nuvarande skepnad är kyrkan framför allt präglad av två av 1800-talets stora kyrkoarkitekter; Brunius och Zetterwall. Den första ombyggnaden resulterar i ett nytt östparti vilket är en typisk åtgärd för Brunius som på detta sätt sparade torn och långhus och medeltida valv från ödeläggelse. De nya delarna murades i ”medeltidsstil” och med stor vikt på murning i detaljer och valv. Medeltidsvalven liksom det medeltida tornet gick dock om intet vid nästa ombyggnad. Genom Zetterwalls renovering gavs kyrkan ett enhetligt och tidstypiskt uttryck genom nya fönster, portalöppningar och ett högt västtorn. Ombyggnaden ska ses utifrån de stora förändringar som socknen genomgick under 1800-talet slut då Brantevik utvecklar en ansenlig skeppsflotta. Kyrkans höga torn och spira är också ett uttryck för tiden då man tävlade mellan socknarna om vem som kunde bygga högst. Historiskt sett har

kyrktornen också varit viktiga sjömärken och därför en viktig statussymbol för den kustnära byn. Även Zetterwalls ombyggnad håller en mycket hög kvalitet vad gäller murning och utsmyckning i exteriör och inredning. I flera avseenden påminner Östra Nöbbelövs kyrka om Östra Herrestads kyrka som genomgick en ombyggnad under 1880-talet.

Kvar av den medeltida kyrkan är de två östligaste av det nuvarande långhusets tre travéer. Flera av kyrkans äldre inventarier har numera flyttats ut från kyrkan. En betydande del av 1800-talsinredningen i form av bänkar, altarpupsats, altarring och orgelfasad finns ännu bevarad i kyrkan. Orgelfasaden har hög ålder och är ovanlig. Tillsammans med kyrkans rika 1800-talsfasader, invändiga snickerier och arkitekturelement såsom valv och fönster bildar de en värdefull och tidstrogen helhet.

Att tänka på

- Kyrkans höga torn och spira har en stor betydelse i det öppna landskapet och har historiskt sett varit ett viktigt sjömärke.
- Kyrkans exteriör har ett enhetligt uttryck och för 1800-talet tidstypiskt utseende trots att det är resultatet av flera olika ombyggnader.
- Kyrkans inredning utgör en välbevarad helhet som framför allt representerar 1800-talets kyrkorum.
- Kyrkogårdens anläggningar är mycket viktiga för upplevelsen av kyrkomiljön. Kyrkogårdens gångar, murar och trädkrans liksom gravplatsernas vårdar, växtlighet, begränsningar är viktiga delar av en helhet. Borttagning av anläggningar, även små förändringar över en längre tid urholkar kyrkomiljöns kulturhistoriska värden.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt Kulturmiljölagen 4 kap. Kyrkan och den gamla kyrkogården runt kyrkan och fram vägen söder om kyrkan ligger inom registrerad fornlämning Östra Nöbbelöv 52. Fornlämningen avser Östra Nöbbelövs gamla bytomt enligt karta från 1782 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Inom kyrkogården, strax väster om kyrkan, finns även fornlämning nr 105 som markerar ett område där det lär ha funnits en gravhög, Tornehøj.

Källor

Underhållsplan för Östra Nöbbelövs kyrka, Ponnert Arkitekter 2004.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Skånes konsthistoria för Medeltiden, C. G. Brunius, Lund 1850.

Simris och Ö. Nöbbelövs församlingar på Österlen, kyrkohistoriska dokument och bilder. Studieförbundet vuxenskolan, 1977-1978.

Östra Nöbbelövs kyrkogård, vård- och underhållsplan, Åsa Jakobsson och Cissela Ohlsson. Rapport 2013:50, Regionmuseet Kristianstad.

Internet

Länsstyrelsens kulturmiljöprogram, Simrishamns kommun, Ö Nöbbelöv-Gislöv-Glimminge-Glimmingehus, Websida: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-02-16

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Linn Ljunggren, Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne.

Färdigställd: 2018-07-31

